

■ Opgave 1 Globalisering

De afgelopen jaren zijn er verhitte discussies gevoerd over wat ‘globalisering’ wordt genoemd, een omvattend en soms ook vaag begrip dat verwijst naar grote veranderingen in de wereld.

Kort samengevat wordt met globalisering een proces bedoeld waarin de grenzen tussen staten weg lijken te vallen en de hele wereld, de globe, onderworpen is aan de macht van multinationals, zoals Microsoft, Nike en McDonalds. In dit proces is een aantal tendensen zichtbaar. Ten eerste wordt de politiek en de politieke besluitvorming gedomineerd door een kapitalistische economie waarin de grote bedrijven het voor het zeggen hebben. Het belangrijkste doel van deze bedrijven is een steeds grotere winst. Ten tweede nemen deze bedrijven steeds meer bezit van de publieke ruimte door reclame en marketing. Het gaat niet meer om producten, maar om het verkopen van levensstijlen. Traditionele politieke machtsverhoudingen lijken in ieder geval verdwenen, zeker wanneer de hele wereld aan een en dezelfde markt onderworpen is, waarbij mensen in arme landen worden uitgebuit en ideale plaatsen hebben gemaakt voor het grote geld.

Vooraf de tegenstanders van deze globalisering laten van zich horen. Deze zogenaamde ‘anti-globalisten’ zijn met name in het nieuws geweest door te protesteren bij grote internationale conferenties van economisch machtige landen. Er zijn inmiddels ook boeken geschreven die het proces van globalisering analyseren en ook bekritisieren. ‘No Logo’ is de titel van het boek waarmee Naomi Klein wereldberoemd werd en tot spreekbuis werd van de ‘anti-globaliseringsbeweging’. Viviane Forrester schreef het boek ‘De terreur van de globalisering’.

Volgens Forrester gaat het om “De obsessie om de wereld volledig over te leveren aan een welbeschouwd menselijke drift: de drang tot bezitvorming, het neurotisch winstbejag, de verlokking van geld, alles in zijn zuiverste vorm, waarvoor men bereid is alle mogelijke verwoestingen aan te richten. Deze drift heeft bezit genomen van het hele gebied of, beter gezegd, van de hele ruimte, zonder zich aan geografische grenzen te storen.”

- 2p 1 Leg uit waarom mensen volgens Hobbes een rusteloos verlangen naar macht hebben. Verwerk in je antwoord tevens de rol die anderen spelen bij het versterken van dit verlangen naar macht.

Volgens Forrester is er wereldwijd een strijd gaande tussen bedrijven:

“De concurrentie dwingt ons...”, “door de concurrentie is het onmogelijk...”, “het wordt aangevoerd als rechtvaardiging voor talloze even rampzalige als perverse beslissingen: mensen bij bosjes tegelijk ontslaan, ondernemingen naar elders overbrengen, lonen bevroren of verlagen, het personeel inkrimpen, de arbeidsomstandigheden ernstig aantasten. (...) Maar wat betekent concurrentie dan? Die vraag wordt nooit gesteld. Wie strijdt er tegen wie? Om wat voor strijd gaat het?”

- 4p 2 Wat zijn de drie hoofdoorzaken van de ‘oorlog van allen tegen allen’ zoals Hobbes die beschrijft? In hoeverre zijn deze oorzaken te herkennen bij concurrentie tussen de multinationals?

Eindexamen filosofie havo 2003-I

In een interview spreekt politicoloog Benjamin Barber over de huidige wereld als McWorld.

“Ondemocratisch is ‘McWorld’, de commerciële globalisering geleid door de grote multinationale ondernemingen, die menen met het streven naar winstmaximalisering het algemeen belang te dienen. Zij behoeven daartoe alle vrijheid van plaatselijke, nationale of internationale overheid.”

Naomi Klein onderschrijft deze visie van Barber: “Multinationals zouden zo groot zijn geworden dat ze het landsbestuur van zijn plaats verdringen. In tegenstelling tot regeringen zijn ze alleen verantwoording verschuldigd aan hun aandeelhouders; er bestaan geen regelingen die ervoor zorgen dat ze rekenschap afleggen aan een breder publiek.”

- 4p **3** Welke opvatting heeft Hobbes over vrijheid in de natuurtoestand en over vrijheid binnen een staat?

Laat aan de hand van deze opvatting zien hoe het mogelijk is dat multinationals hun macht en tevens hun verlangen naar die macht onbeperkt kunnen vergroten.

Naomi Klein schrijft provocerend dat multinationals het landsbestuur, dat bij Hobbes de soevereine macht is, van zijn plaats verdringen.

- 3p **4** Maak duidelijk aan de hand van bovenstaande citaten van Barber en Klein in welk opzicht de macht van multinationals wel en in welk opzicht deze macht niet lijkt op de soevereine macht zoals door Hobbes opgevat.

Leg daarbij uit waarom multinationals geen verantwoording schuldig zijn aan een breder publiek.

Niet iedereen is tegen globalisering. Er zijn ook grote voorstanders die in de globalisering juist de oorzaak zien van een vermindering van de armoede in de wereld. De globalisering is volgens hen eerder sociaal te noemen. Door meer internationale handel en minder regelgeving vanuit overheden zou de welvaart in arme landen gestegen zijn. Zo stelt Johan Norberg in een interview in reactie op de vraag wat hij tegen de anti-globaliseringsbeweging heeft: “Die beweging stelt terecht de armoede en onderontwikkeling in de Derde Wereld aan de orde, maar het probleem is dat de anti-globalisten om een of andere merkwaardige reden denken dat het medicijn tegen armoede de oorzaak ervan is. Ze strijden tegen investeringen, vrijhandel en privatisering, zaken die nu precies nodig zijn om armoede terug te dringen.” Het kapitalisme daarentegen vertegenwoordigt volgens Norberg naast de waarde keuzevrijheid, ook de “waardigheid, de mogelijkheid op je eigen benen te staan en voor jezelf te kunnen beslissen wat je kiest uit de aangeboden alternatieven.”

- 3p **5** Leg uit waarom het mensbeeld van Hobbes geen ondersteuning is voor wat Norberg stelt met betrekking tot de waarden van het kapitalisme.

Geef daarbij beargumenteerd aan of je het mensbeeld van Hobbes onderschrijft en het zodoende wel of niet eens bent met het idee dat deze waarden inderdaad kunnen leiden tot een vermindering van de armoede.

De anti-globalisten maken zich in ieder geval zorgen om de jongeren in de wereld. De aangeboden alternatieven waarover Norberg spreekt, zouden juist bepaald worden door de commercie. Zo betalen jongeren het meest voor juist die producten waarvan het merk goed zichtbaar is, zodat ze tegelijkertijd reclame maken. “Meer dan wie of wat dan ook zijn de met logo’s versierde tieners uit de middenklasse – vastbesloten om zich te vormen naar een door de media gecreëerd model, – de krachtigste symbolen van de mondialisering geworden.”

Toch is er ook optimisme: er zijn andere jongeren, door Klein ‘mondiale tieners’ genoemd, oftewel surfende activisten, die - in onderscheid tot de met logo’s versierde tieners - tegenbewegingen kunnen vormen “die op een complexe wijze met elkaar verbonden zijn, ongeveer zoals de hyperlinks hun websites op het internet aan elkaar koppelen. Dankzij het internet kunnen de mensen vrijwel zonder bureaucratie en met minimale hiërarchie gemobiliseerd worden. (...) Sommigen vinden dit soort op het internet surfend activisme iets vreselijks. Maar of je nu met het model instemt of niet, het valt niet te betwijfelen dat een van de sterkste punten ervan is dat het vrijwel niet te controleren valt, vooral omdat het zo verschilt van de organisatieprincipes en doelstellingen van de bedrijven en instanties waartegen het zich richt.”

In het artikel ‘Globalisering en concurrentie: Leviathan revisited’ schrijft Bruno Coppieters met betrekking tot internet: “Grote veranderingen worden niet langer van bovenuit opgelegd, maar groeien van onderuit en bewerkstelligen geruisloos heuse revoluties.” Eerder in het artikel haalt de schrijver het denken van de Stoa aan, een denken dat volgens hem de nadruk op het innerlijk van de mens legt, juist in reactie op een buitenwereld waarin de machtsverhoudingen onoverzichtelijk en onzeker zijn.

- 3p 6 Op wat voor een manier zouden surfende activisten een bijdrage kunnen leveren aan de vorming van de wereld indien ze zouden leven volgens het ideaal van het wereldburgerschap zoals opgevat door Marcus Aurelius, een aanhanger van de Stoa? Geef daarbij aan of er volgens jou een verschil is tussen dit wereldburgerschap en de ‘met logo’s versierde tiener’.

Ook de al eerder geciteerde Forrester neemt het op voor de jongeren wanneer ze stelt dat ontwikkeling van innerlijkheid belangrijk is. Volgens haar hebben jongeren de behoefte “zich een brede, gestructureerde geestelijke ruimte eigen te maken en toegang te krijgen tot de fascinerende gedachtewereld die emoties opwekt, het leiden van een onafhankelijk bestaan mogelijk maakt, de kritische geest scherpt en hen beter in staat stelt te weigeren en voor zichzelf een wereld te scheppen die niet geheel en al onderworpen is aan krachten die het eigen ik vreemd zijn.”

- 4p 7 Beargumenteer dat Marcus Aurelius’ visie op het innerlijk kompas overeenkomst vertoont met de ‘geestelijke ruimte’ die Forrester als alternatief schetst in onze huidige wereld. Neem vervolgens een standpunt in over de vraag of de filosofie volgens jou een bijdrage kan leveren aan de vorming van een dergelijke ‘geestelijke ruimte’.

De al dan niet terechte verontwaardiging van de verschillende auteurs is voor een deel ook moreel van aard. Dat wil zeggen dat het proces van globalisering zoals zij dat beschrijven een aantal belangrijke waarden aantast, zoals het recht van mensen in de Derde Wereld op fatsoenlijke arbeidsomstandigheden en het recht op een leefomgeving en een milieu dat niet wordt aangetast door de bedrijven die hele oerwouden weghalen voor het fokken van rundvlees voor fast-food-consumptie. De multinationals spelen ook in op eventuele morele verontwaardiging van consumenten: een geslaagde reclamecampagne kan laten zien dat het bedrijf juist heel bezorgd is om het milieu en wantoestanden in de wereld.

Immanuel Kant wil met zijn ethiek tot een morele afweging kunnen komen door vast te stellen wat je plicht als mens is.

- 3p 8 Maak aan de hand van de plichtsethiek van Kant duidelijk op welke manier we de medemens in ieder geval moeten benaderen. Laat daarbij zien hoe Kant zou beargumenteren dat de multinationals hun plicht wereldwijd zouden moeten naleven.